

Novelistika Milana Begovića

Bralić, Gloria

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:687594>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZADRU

ODJEL ZA KROATISTIKU

PREDDIPLOMSKI JEDNOPREDMETNI STUDIJ HRVATSKOGA JEZIKA I
KNJIŽEVNOSTI

Zadar, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
ODJEL ZA KROATISTIKU

PREDDIPLOMSKI JEDNOPREDMETNI STUDIJ HRVATSKOGA JEZIKA I
KNJIŽEVNOSTI

Gloria Bralić

NOVELISTIKA MILANA BEGOVIĆA

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Sanja Knežević, izv. prof.

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gloria Bralić**, ovime izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom **Novelistika Milana Begovića** rezultat mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojeg rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovog rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojeg rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Zadar, 6. prosinca 2021.

Novelistika Milana Begovića

Sažetak

Hrvatski književnik, pjesnik, dramatičar, romanopisac, novelist, prevoditelj i kritičar, Milan Begović svojom je tematskom i stilskom razvedenošću hrvatsku književnost usmjerio k europskim strujanjima i obogatio svojim opsežnim opusom, vjerno prateći modernističku poetiku svoga doba.

Završni rad „Novelistika Milana Begovića“ analizira izbor iz novelistike, onog dijela njegova opusa koji je u književnoj kritici ostao zapostavljen i zasjenjen njegovim ostvarenjima u drugim žanrovima. Cilj rada i razlog odabira teme je u ideji da je Begovićeva novelistika također vrijedan i nezanemariv dio hrvatske moderne književnosti.

Ključne riječi:

hrvatska moderna, Milan Begović, novelistika, *Kvartet*, *Dva bijela hljeba*, *Nerotkinja*, *Posljednji posjet*, *Umjetnikovi zapisci*, *Veseli Janko*

Milan Begović's novelistics

Summary

Croatian writer, poet, playwright, novelist, translator and critic, Milan Begović has directed Croatian literature towards European literature trends of the time by his thematic and stylistic indulgence, and enriched it with his extensive opus, faithfully following the modernist poetics of his time.

The final paper "Milan Begović's novelistics" analyzes a selection from novelistics, the part of his opus which in literary criticism remained neglected and overshadowed by his achievements in other genres. The aim of the paper and the reason for choosing the topic is the idea that Begović's novels are also a valuable and significant part of Croatian modern literature.

Key words:

Croatian modern literature, Milan Begović, novelistics

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
2. Književnopovijesni okvir Begovićeva stvaralaštva - razdoblje modere.....	7
3. Životopis i književni opus Milana Begovića.....	8
4. <i>Kvartet</i>	9
4.1. <i>Kvartet</i>	9
4.2. <i>Dva bijela hljeba</i>	12
5. <i>Puste želje</i>	15
5.1. <i>Nerotkinja</i>	15
5.2. <i>Posljedni posjet</i>	19
6. <i>Umjetnikovi zapisci</i>	21
6.1. <i>Umjetnikovi zapisci</i>	21
6. 2. <i>Veseli Janko</i>	25
7. Zaključak.....	28
8. Literatura.....	30

1. Uvod

U završnom radu *Novelistika Milana Begovića* obrađene su po dvije novele iz tri zbirke kronološkim redoslijedom objavljivanja. Tematika djela prepričana je kroz karakterizaciju i psihologizaciju likova, s naglaskom upravo na njihove unutarnje procese, koji su kod Begovićeve novelistike temelj problematike.

Prvo poglavlje posvećeno je književnopovijesnom okviru u kojem je Begović stvarao, dakle razdoblju moderne u hrvatskoj književnosti.

U drugom poglavlju slijedi životopis Milana Begovića i prikaz njegovog književnog opusa, za što sam kao izvore literature koristila djela *Pijanac života: životopis Milana Begovića* Mirka Žeželja, *Na tragu Milana Begovića* Šimuna Jurišića te predgovore raznih izdanja Begovićevih djela.

U sljedećim poglavljima analizirat će se novelistički dio Begovićeva opusa, koji je zasjenjen njegovim dramskim opusom, kao i romanima, i iz tog razloga kritički zapostavljen. Mnoštvo literature o stvaralaštvu Milana Begovića koncentrira se upravo na dramski dio njegova opusa, stoga su interpretacije koje u ovom radu iznosim uglavnom samostalno napisane, s iznimkom nekolicine znanstvenih radova koji su navedeni u fusnotama i literaturi.

Izabrane novele će se u pojedinim poglavljima i zaključku međusobno komparirati kako bi se istaknula Begovićeva poetika i poetika moderne općenito, koju iz ovih djela možemo iščitati.

Posljednja poglavlja donose zaključak u kojemu se daje osvrt na cjelokupan rad, kao i popis literature citirane u završnom radu i korištene kao izvor istraživanja.

2. Književnopovijesni okvir Begovićeve stvaralaštva – razdoblje moderne

Početak razdoblja moderne u hrvatskoj književnosti određuje se godinom 1892., kada su procesi dezintegracije realizma i prisutstvo modernističkih obilježja već sasvim vidljivi u negiranju tradicije i prihvaćanju novih stilova i pravaca. I hrvatska književnost, po uzoru na srednjoeuropska umjetnička kretanja, odbacuje tradicionalna shvaćanja književnosti i prihvaća novitet modernih strujanja, stilova i pravaca dekadense, simbolizma, impresionizma i neoromantizma, a posebno bečke secesije – moderne od koje preuzima i ime.¹

Nakon 19. stoljeća dolazi do zasićenja s književnosti koja ima isključivo nacionalnu i socijalnu funkciju te tzv. „mladi“ ove nove literarne generacije prihvaćaju književnu teoriju larpurlartizma. Umjetnost radi umjetnosti za književnost znači da:

„...joj se autonomni njezin karakter očituje u specifičnim vlastitim unutarnjim zakonitostima, te u temeljnoj zadaći da izražava ljudske probleme i, primarno, služi ljepoti, dakle estetskom doživljaju koji se - bez obzira na temu - ostvaruje novim stilskim postupcima i nijansama.“²

Po uzoru na Matoša, modernisti umjetnost shvaćaju kao estetski fenomen u prvom redu.

Razdoblje završava Matoševom smrću i „Hrvatskom mladom lirikom“, a tijekom mu dijelimo na dvije faze, odnosno dvije generacije modernista.

Unutar prve faze odvija se i završava pokret moderne, stoga se ističe programsko-manifestno i kritičarsko djelovanje autora prve generacije, kao i njihovo vidno oslobađanje književnosti od dotadašnje tradicionalne društveno-analitičke funkcije.³

Nastup mlade inteligencije negira sve ono tradicionalno i postojeće, oni pak smatraju da autonomni karakter književnosti treba tražiti u njoj samoj, a ona primarno mora služiti estetici lijepoga.

Druga faza iznjedrila je već gotove moderniste s jasnom poetikom moderne. Među njima se svojim književnim nastupom javlja i Milan Begović, prvo kao pjesnik, zatim dramatičar i romanopisac, te u zreloj razdoblju života i kao novelist.

¹ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti: Književnost moderne*, Knjiga 5, Libar, Mladost, Zagreb, 1978., str. 9.

² Isto

³ Isto, str. 12.

3. Životopis i književni opus Milana Begovića

Milan Begović, sin trgovca Ive Begovića i Talijanke Filomene rođen je 19. siječnja 1876. u Vrlici, malom mjestu u Dalmatinskoj zagori. Tamo je i polazio osnovnu pučku školu, a zatim u Splitu realnu gimnaziju u istom razredu kao i Vladimir Nazor, s kojim se sprijatelji. Već u srednjoškolskim danima počinje pisati poeziju i objavljevati je pod pseudonimom Tugomir Cetinski, prvi put 25. srpnja 1891. u podlistku zadarskoga „Narodnog lista“ br. 59 pjesmu *Nad spomenikom viških junaka*. Pod istim je pseudonimom 1893. u Splitu tiskao svoju prvu zbirku pjesama *Gretchen*. Upisavši studij prirodnih znanosti u Zagrebu, pod spomenutim pseudonimom objavljuje pjesme u zadarskim časopisima „Iskra“ i „Vijenac“ te prvi dramolet *Pod ciganskim čadorom* u „Prosvjeti“.

Godine 1895. pod vlastitim imenom surađuje u sarajevskom časopisu „Nada“, a godinu nakon prekida studij i počinje raditi u Velikoj gimnaziji u Splitu. Te je godine počeo prevoditi tekstove za HNK i tiskao zbirku *Pjesme*. Zatim ostavlja posao i prebacuje se na studij romanistike u Beču, koji prekida radi posla u zadarskoj gimnaziji, no ubrzo se vraća studiranju. 1900. pod pseudonimom Xeres de la Maraja tiskao je *Knjigu Boccardo* te iste godine oženio pijanisticu Paulu Goršetić s kojom je dobio kći Boženu. 1902. diplomira i u Pragu tiska dramu *Myrra*, ovaj put pod pseudonimom Stanko Dušić.⁴

S vremenom zapašta poeziju koju naziva „plodom mladosti“ i posvećuje se drami. U sljedećih par godina HNK mu izvodi *Venus victrix* (1905.), *Grofica Walewska* (1906.) i *Stana Biučića* (1909.), a u istom kazalištu i sam režira. Zatim biva imenovan dramaturgom i redateljem bečkog kazališta Neue Wiener Buhne. Od poezije se konačno rastaje zbirkom *Vrelo* 1912. Tri godine nakon mobiliziran je na logističku poziciju, a 1920. seli u Zagreb gdje ponovno radi kao srednjoškolski profesor, i za to vrijeme djeluje u medijima, suuređuje časopis „Kritiku“, piše lirski roman *Dunju u kovčegu*, a u HNK-u mu se prikazuju *Male komedije* i *Svadbeni let*. Sada već u pravom dramskom zanosu, uspješni dramatičar Begović u sljedećih je nekoliko godina stvorio svoja najbolja dramska ostvarenja: *Pustolov pred vratima* 1927., *Amerikanska jahta u splitskoj luci* 1930. i 1931. *Bez trećega*. Tu su još i, valja spomenuti, drame *Božji čovjek*, *Dva prstena* i *Lela će nositi kapelin*, zatim zbirka novela *Kvartet* 1936.

Godine 1940. cjelovito je objavljen roman *Giga Barićeva* te je ovo period u kojem stječe internacionalan renome. Unatoč pogoršanom zdravlju, iscrpljenom opsesivnim stvaranjem i

⁴ Boris Senker u: *5 stoljeća hrvatske književnosti, Milan Begović, Pjesme, Proza*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996., str. 35-36.

djelovanjem u književnom svijetu, čak i za vrijeme Drugog svjetskog rata izlaze mu zbirke novela *Puste želje* i *Umjetnikovi zapisci*, putopis *Put po Italiji*, prvi dio romana *Sablasti u dvorcu* te knjiga *Kritike i prikazi*. Nakon rata se bori protiv bolesti, a umire od moždanog udara 13. svibnja 1948.⁵

Antun Barac ga naziva najčistijim literatom, što je izraz za koji objašnjava da se ne smije poistovjetiti s pojmom samo umjetnika. Zatim navodi kako Begović nije isključivo literat nego i umjetnik.⁶ Na taj način mu odaje dvojako priznanje i skreće pozornost na tezu o rascijepljenosti u Begovićevu stvaranju, koja je često prisutna u brojnim kritikama. Hećimović na to još dodaje:

„On je, naime, taj pisac, koji je shvatio važnost štampane riječi, koji je obrazovan i piše lako, pozna tendencije u književnosti svoga doba i razumije naklonosti publike...“⁷

4. *Kvartet*

Kvartet je prva tiskana cjelokupna zbirka novela Milana Begovića, objavljena 1936. u izdanju naknade Sv. Kugli u Zagrebu i s predgovorom Josipa Bognera. Sadrži četiri novele : *Kvartet*, *Pulchra vidua*, *Pozorišna karijera Žarka Babića* i *Dva bijela hljeba*.

4.1. *Kvartet*

Novela po kojoj cijela zbirka nosi ime objavljivana je isprva samostalno, u dva časopisa i jednoj ediciji novela, prije izdanja zbirke. Sva tri izdanja (*Obzor*, br. 190, 1925., *Književnik*, br 9, 1928., *Tisuću najljepših novela* sv. 10, 1929.) završavaju tragičnim ubojstvom kojeg prati samoubojstvo. Kao dio zbirke, novela ima promijenjen završetak; nasilna djela postaju tek dijelom podsvijesti i snova likova, kao što je to slučaj i s bilo kakvim djelovanjem kroz cijelu novelu. Dok je psihološka motiviranost likova detaljno opisana, sve ostaje na tome,

⁵ Mirko Tomasović u: Milan Begović, *Kupidon s kravatom*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001., str. 7-8.

⁶ Antun Barac, *Begovićeva „Giga Barićeva“*, *Savremenik* br. 2, Zagreb, 1940. str. 53.

⁷ Branko Hećimović u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti, Begović, Milan, Pjesme, Drame, Kritike i prikazi*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb 1964., str. 7.

budući da nitko od njih ne poduzima realne akcije u svrhu ostvarenja svojih želja i ciljeva. Hrvojka Mihanović-Salopek, urednica onog izdanja zbirke *Kvartet* koje je korišteno pri pisanju ovog rada, u prilogu navodi kako je ovaj završetak:

„uvjerljivije vezan za motivaciju sujeta (sižea) prozne strukture – čitav scenarij ljubavne drame četverokuta i međusobne ljubomore ostaje u sferi maštanja i podsvjesno-svjesnih sanjarenja.“⁸

Veliki dio fabule čine upravo njihova sanjarenja, a senzualni ton upotpunjuje se i opisima glazbe koji se vezuju za erotiku. Interakcija među likovima uglavnom se događa dok sviraju svoj kvartet, iako svaki od njih u svom svijetu sanjarenja, kroz glazbu i „muziciranje“ povezuju se na razinama višim od tek one polifonijske. Osim kao medij interakcije i prigodan ugođaj, glazba u djelu nosi i estetsku vrijednost, kao i modernističku poetiku o funkciji i vrijednosti umjetnosti. O tome je pisala Cvijeta Pavlović u članku „Intermedijalnost od Aleksandra Flakera do Viktora Žmegača, Glazbala Begovićeve knjige Boccardo“:

„U Stilskim formacijama Flaker navodi odlomak Begovićeve novele da bi ilustrirao njezinu naglašenu estetičku vrijednost i objasnio jedan od modernističkih aksioma, po kojemu je najviša vrijednost umjetnost. Premda je naslov novele *Kvartet* usmjeren glazbenosti, a izdvojen ulomak posvećen glazbi, tj. književnom opisu glazbe Igora Stravinskog, Flaker uočava da niz pojmova koji stvara d o j a m o glazbi pripada likovnom doživljaju: zlatna kiša, mladost pod suncem, sedefnošareni kolobari. Jedan semantički niz tumači drugi. Ali ovaj i m p r e s i v n i i s k a z uvodi još jedan bitan semantički niz koji možemo vezati za erotski doživljaj: mladost je gonjena, uhvaćena, obujmljena, ugrizena ..., a napose se veza glazbe s erotskim doživljajem uspostavlja u nizu: smijeh od veselja, smijeh od poruge, smijeh od škakljanja – riječi: tople i izazovne – kretnje: reptilne i bestidne. Impresivna funkcija iskaza ovdje je očita, a razaznajemo da je ona izgrađena na tezi kako je glazba vezana za seksualni doživljaj, pa tek tako nosi ovaj tekst i gnoseološku funkciju.“⁹

U središtu ljubavnog četverokuta nalazi se Viola, jedina žena u kvartetu i fiksacija ostalih, muških članova.

„Trebalo ju je vidjeti u časovima, kad je igrala sa ostalima. Velike, široke oči sa svijetlim pogledom proždirale su note sa hartije. Kose njenoga “bubikopfa” svjetlucale se u metalnoj vibraciji. Na momente je njena glava podsjećala na glavu Rafaelova “Violiniste”: ista ekstaza, ista djevičanska nepomičnost. A kad je u pauzama

⁸Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str 521

⁹Cvijeta Pavlović, „Intermedijalnost od Aleksandra Flakera do Viktora Žmegača, Glazbala Begovićeve knjige Boccardo“ u *Umjetnost riječi* br. 3-4, Zagreb, 2009., str. 222

progovorila, njen duboki alt imao je kolorit kao da ječi iz instrumenta na kome je malo prije igrala, a ne iz onih prsiju, koja su toplo i mirno disala pod vunanim gumiguta džemperom. Razumljivo je dakle, da je ona punim svojim ženstvom sudjelovala u kvartetu. Stapala se u jedno s one ostale tri energije i gubila se s njima u daljinama, gdje prestaju sve razlike i svi odnosi. Tamo nije razaznavala, koliko je površine njena tijela u doticaju s tjelesima one trojice, ali je osjećala na svom epidermisu toplinu njihovih lica, vlagu njihovog daha i pritisak njihovih prstiju. I kad je ona pri kraju spuštala lučac, bila je vruća i umorna. Vraćala bi se polako k sebi i postajala ona ista korektna dama i domaćica, katkad malko uzbuđenija, katkad opet tiha i nujna, već prema volji i raspoloženju.¹⁰

Dakle, sa završetkom skladbe završava i njezina fatalnost, ona je u svakodnevnom životu korektna i nedužna u pitanjima bračnog života sa svojim mužem, Sekondom. U unutarnjim svjetovima preostalih dvojice članova ona je predmet žudnje i nadmetanja, jer svaki od njih smatra da upravo njemu pripada. Stari kućni prijatelj Čelo, poznaje ju od mladih dana, kao i njezinu majku, te osjeća da na nju polaže prava, što dodatno rasplamsava njegovu ljubomoru prema Primu. Iako je Sekond Violin muž, njezinu kemiju s Primom nemoguće je ne opaziti, ona je zapravo jedini pokretač radnje novele, i njen vrhunac postaje vrhuncem radnje, što posljedično vodi i do vrhunca ljubomore ostalih dvojice. Iako Prim i Viola svoj odnos nikada ne konzumiraju izvan strastvenih taktova skladbe, on je jednako stvaran kako u njegovom, tako i u njenom unutarnjem svijetu mašte i želje. A to je jasno i ostalima, pa tako i Sekundu koji se na kraju prvih verzija novele suočava s njom, a ona priznaje, dok u ovima to odrađuje u snu, i sve ostaje neizrečeno.

„Kad je Sekond sve raskidao i razorio, što mu se činilo da je uništilo njegovu sreću, onda je odletio u kuhinju, pregledao sve noževe, izabrao jedan, čvrst i kratak i vratio se u spavaonu. Nasrne prema Violi, baci s nje pokrivač i udaraše ju mahnitom surovošću u prsi, u rebra, u trbuh. (...) Njegova je Viola mrtva. Pa ispruži ruku da se uvjeri je li već hladna, al prestraši se da bi mogao dotaknuti krv povuče ruku natrag. Onda nasloni glavu na njeno tijelo, tražeći usnama rane. Cjelivao je divlje po prsima, po trbuhu, po stegnima.

U to se probudi, osjetivši na glavi nečije ruke. Kao da ga miluju. I začuje jedan glas iz sna:

- Nemoj, dragi – nemoj!“¹¹

¹⁰ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str 13

¹¹ Isto, str. 32.

I na samom kraju novele autor opet pojačava, da tako kažemo, svjesnost nesvjesnog, odnosno, postojanje unutarnjih svjetova likova i njihovo prožimanje na način da oboje sanjaju isti san.

Snom i završava ova novela sanjivog tona, sva protkana tim nekim drugim svijetom u drugoj dimenziji, u kojem opet svi zajedno egzistiraju. Osim opisa glazbe i naglašene estetike, čak i izbor imenovanja likova prema dionicama koje sviraju pridonosi atmosferi stapanja i postojanja umjetnosti kao stvarnog dijela života, budući da oni i u svojim svakodnevnim životima izvan kvarteta nose ista imena i uloge, kao i misli, želje i strahove.

4.2. *Dva bijela hljeba*

Novela *Dva bijela hljeba* obrađuje temu eksploatiranog majčinstva, odnosno praksu „plaćenih dojilja, siromašnih seoskih majki koje kolektiv - obiteljska i društvena zajednica - prisiljava na prodaju vlastite tjelesnosti bez obzira na činjenicu što se time ugrožava život njihove vlastite djece.“¹²

Naglasak se stavlja na identitet likova dojilja, odnosno gubitak istoga kroz njihovu objektivizaciju koju proživljavaju onda kada se njihovo majčinstvo eksploatira, stavlja „na prodaju“, čime se ugrožava zdravlje njihove djece. Glavna junakinja ove novele, Jeca, svoje „prokurvano materinstvo“, kako ga Begović naziva, ne daje na početku novele svojevrijedno.

„Bit će svega u kući i na kući, samo nek ona prokurva svoje materinstvo. Jest, ona s materinstvom kao curetine s djevojaštvom.“¹³

No, patrijarhalni sistem ne pita za mišljenje ženu, čak se nad njezinim kritičkim razmišljanjem iščuđava, što zbog toga što se ženu ne smatra intelektualno sposobnom, što zbog toga što se za njen intelekt ne mari. Ona nije više od vlastitoga tijela koje je apsolutni objekt, s jedne strane seksualan, a s druge mitski - majčinski.

„Ljekar je opazio, da je razgovor došao na nezgodnu tačku, pa potapša Stevana po ramenu:

¹² Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018., str. 755.

¹³ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naklada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 200.

- Glavno je da čim prije nabaviš kravicu. Onda Jovi ništa ne fali.

Jeca nije shvaćala. Malo se susprezala, a najzad izlaze prostodušno:

- Zašto gospodin ne bi kupio kravu za svoje? Valjda može toliko!

Ljekar i gospodin se zgranuše od čuda. Nisu zacijelo očekivali toliko logike od te seljakinje. Čekali su neko vrijeme, a onda progovori ljekar:

- Ti si razumna žena, Jeca. Dobro misliš. Što je pravo za tvog Jovu, moralo bi da bude i za ono gospodsko dijete u Splitu. Al ono je slabašno, od bolesne matere, koja nema ni suze u prsima. Treba mu krepke hrane. Da ojača. Da ne umre. A tvoj će Jovo srkati vareniku kao gotovo june - “

Ljekarov patronizirajući ton, kao i usporedba njezinog djeteta sa životinjom doprinose opisima duplih stereotipa kako prema ženama, tako i prema siromašnim seljacima. U tekstu se na kraju ne pokazuje ljekarova reakcija na upravo obrnutu situaciju, kada maleni Jovo umire od posljedica neprisutne majke i njezinoga mlijeka. A Jeca, u neznanju, provodi to vrijeme ne samo dojeći dijete stranaca, već biva i seksualno iskorištavana od raznih muškaraca u bogatom kućanstvu. Gradaciju njezinog gubitka snage i želje za otporom promatramo postepeno. Najprije se žustro suprotstavlja vozaču koji je neprimjereno dodiruje bacajući mu čašu u glavu, a kasnije bez riječi svaku večer trpi silovanje jednog, i doslovno doji drugog muškarca iz kuće. Razlog ovakvoj rezignaciji je polagan gubitak identiteta prouzrokovan odsustvom od vlastitog djeteta i zatočenost u kući u kojoj joj je dodijeljeno tuđe dijete. No da nije zaista zatočena, vidimo i na kraju novele kada, doznajući za Jovinu smrt pakira torbe i odlazi, ostavljajući u ormaru upravo onu jedinu stvar koja ju je tu držala zarobljenicom, novac. Novac je osnovni pokretač radnje, zbog njegovog nedostatka je Jeca „prodala“ svoje majčinstvo, a zbog njegovog obilja ova konkretna obitelj ga je „kupila“.

Pri susretu dvije majke opisuje se psihofizički kontrast njihovih tijela - Zanzina, bolesnog i nemoćnog i Jecina, zdravog, koje odiše životom.

„Zanza je promatrala tu krupnu, zdravu ženu zavidnim udivljenjem. Ruke su joj stegle nešto jače malo dječije tijelo, kao da bi htjela da ga ne da. Jeca je stajala nepomična, kao gromada, opočena, rumena, nesaosjećajna. Gledala je ono sitno djetence sa glavicom obraslom s mnogo crne kose, prozirnim sedafnim uhom i ručicom kao krilo

od lepura. Ona diže pogled na Zanzu i pričinu joj se i ona jedno dijete, uz onaj uski vrat poput tanke svjećice i onako čipava kao mačka.“¹⁴

Unatoč tome, ne razvija se rivalstvo između Jece i Zanze, tuberkulozom bolesne majke čije dijete Jeca hrani.

„Kad se vratite bit će Šime velik. (To je bilo ime i Zanzina djeteta). Prohodat će doonda. Znat će vas i zvati. (...) I moj će Jovo biti velik, kad se ja vratim. - Stane za čas, pa nadoda: - Nesretne smo, mi matere.“¹⁵

Za njih je obje ovo jednako bolno, obje bivaju žrtve prisilnog razdvajanja od svoje djece, iako ponešto tragičnije Jeca, zdrava žena koja svoje zdravo dijete ostavlja da umre jer na to biva prisiljena od strane svoje obitelji, kao i liječnika, koji je za svoje posredništvo ostvario proviziju.

Jeca je za liječnika, koji posreduje u kupoprodaji njezina tijela, iako zna da time Jecino dijete izlaže smrtnoj opasnosti, ionako bezimena, „ona žena s Maovica“¹⁶ i materijalno vrijedan predmet poput domaće životinje, iako on ponajbolje zna kakvoj opasnosti ovime izlažu njezino dijete. Novac je još jednom moćniji od suosjećanja, pa i humanosti, jer za liječnika Jeca je objekt bez prava na individualne osjećaje, a pogotovo odluke, puno prije nego li osoba i majka.¹⁷

U svom članku „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“, Kornelija Kuvač-Levačić piše:

„Majčinstvo se u ovim tekstovima problematizira kao važan element konstruiranja ne samo ženskog, nego ljudskog, individualnog i društvenog identiteta, s naglaskom na prokazivanju kontraproduktivnosti svih oblika njegove društvene ideologizacije, tabuizacije ili marginalizacije.“¹⁸

Radnja kulminira kada Jeca u šetnji susretne čovjeka iz sela od kojeg doznaje za Jovinu smrt. U stanju šoka, pakira se i odlazi iz gospodske kuće, ostavljajući sav novac radi kojeg je i došlo do ovakve tragedije. To više nije važno, sada za jedini cilj ima pronaći grob svoga sina, do kojeg putuje napola vlakom, a zatim i satima pješači planinom do sela. Novela završava

¹⁴ Milan Begović *Sabrana djela, Novele*, Naklada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 203.

¹⁵ Isto, str. 204.

¹⁶ Isto, str. 183.

¹⁷ Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018., str. 755.

¹⁸ Isto

očajničkim činom neutješne majke koja je, kako bi spasila tuđe, vlastito dijete uskratila mlijeka koje mu je pripadalo:

„Jeca klone na koljena i, protežući ruke, dopuza do humke, već jako obrasle koprivom i kupinom i drugim korovom. Ona se baci preko nje, izljubi najprije zemlju i ona dva sedrena kamena na krajevima. Raskinu zatim zapetljače na košulji, isturi iz nje obadvije sise, pritisne ih žestoko na onu humku, u drač i koprivu, da su prokrvarile, pa propišta kao kukavica:

-Jovo, rano, vraća ti se maja

i nosi ti dva bijela hljeba...“¹⁹

Na ovaj upečatljiv način tragično završava novela. Što će se s Jecom dalje događati, ne znamo, no znamo da je ostala i bez djeteta i bez novca, zbog koje je dijete napustila. Novac joj više i ne predstavlja važnost, pogotovo kad spozna da je zbog njega ostala bez sina jedinca, te možemo naslutiti da ga i namjerno ostavlja, što iz stida, što iz nemara, ili pak bunta, ne znamo. No znamo da je Begović ovakvim detaljem sjajno zaokružio ideju o bezvrijednosti novca u ovakvoj situaciji i tragičnoj ironiji koju je sudbina sposobna prikazati.

5. *Puste želje*

Puste želje objavljene su 1942. u Zagrebu, sa sedam novela: *Nerotkinja*, *Krzno od sibirske vjeverice*, *Luka Laktaš*, *I Lela će nositi kapelin*, *Posljednji posjet*, *Parabola*, *Jane*.

5.1. *Nerotkinja*

Poput *Dva bijela hljeba*, i *Nerotkinja* je novela o tvorbi identiteta ženskih likova oko pitanja majčinstva, odnosno predrasudama okoline o ženama kao objektima i s jedinom svrhom reprodukcije, no na nešto drugačiji način. Dok u već obrađenoj noveli imamo kontrast između zdrave žene čije tijelo proizvodi mlijeko za dijete, i one bolesne, kojoj je to uskraćeno, u *Nerotkinji* se polariziraju plodna i neplodna žena. Suprotstavljene su dvije snahe u jednom

¹⁹ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 228.

kućanstvu, od kojih je Stana, već majka i time dokazana kao plodna, opisana kao „pustopašna i neukrotna“²⁰, djevojka sva od plamena i mladosti²¹, i glavna junakinja Maša. Na samom početku novele o objektivizaciji žena svjedoči detalj da su obje snahe zapravo otete žene koje su se svojim novim obiteljima bez opiranja prilagodile i prihvale svoju sudbinu kao nešto prirodno i normalno, čak i u strahu da ih se ne otjera, u Mašinom slučaju. No, ono što je u očima okoline neprirodno, bilo je to što Maša nije uspijevala zanijeti, pa je zbog toga njezin otmičar Uroš Mačević nije oženio. Mašine brige postaju sve veće kada u kuću dolazi Stana, koju je Urošev brat Nikica oteo na nalog svoga oca, da mu bude žena. Nade starog Mačevića ostvarile su se kada je Stana ubrzo rodila „sina junaka“²², muškog nasljednika. Ubrzo Nikica odlazi u vojsku, a Stana započinje tajnu vezu s Urošem, koji je već izgubio interes za svoju ženu budući da ne ispunjava svoju jedinu ulogu majke. Maša također ima i drugu, žensku ulogu kuhanja i brige za kućanstvo uz dodvoravanje svekrui koji nimalo ne skriva odbojnost prema njoj i, s druge strane, simpatije prema Stani.

„Je li Maša pokušala, da se s njim upusti u razgovor, on je tad navraćao riječ na nekakvu njivu, što ne rađa i govorio o nekakvoj kravi, koju valja zaklati, jer se ne teli.“²³

U svom članku „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“, Kornelija Kuvač-Levačić o tome piše sljedeće:

„Konstruiranje identitetskih odrednica ženskog lika bez potomstva Begović na nekoliko mjesta naglašava animalističkim usporedbama koje u svakodnevnoj komunikaciji članovi kolektiva upućuju Maši. To postupno ugrađivanje kolektivne predodžbe u konstrukt Mašina subjektiviteta, Begović ponegdje u tekstu razvija i postupnim pomicanjem fokalizacije od vanjske prema unutrašnjoj, kada se odjednom Mašine misli o sebi nađu u prvom planu pripovijedanja.“²⁴

Stereotipi okoline polako se pretvaraju u autostereotipe koje Maša počinje razvijati prema samoj sebi, vjerujući kako je nedostojna obroka koji jede i muža kojeg ima, a strahuje da ga nešto traži, kada mu već ona ne može dati ono što se od nje traži.

²⁰ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 232.

²¹ Isto

²² Isto, str. 232.

²³ Isto, str. 236

²⁴ Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018., str. 757.

„Dan na dan molila se Bogorodici i zavjetovala se, ne bi li joj se smilovala i porodom je obdarila. Kad to nije pomoglo, propitkivala je vračare i zmijare i pila sokove od trava i korijenja.

Ali sve uzalud.

Iz njena života nema života. Ona je, eto, suvišna, besplodna, jalova, kao ona njiva ili ona krava koju valja zaklati, jer se ne teli.“²⁵

„Trepti i pucketa klasje, kao da je svaka vlat od zlata. Ona prolazi i sve misli, kako eno svaka ona vlat nosi svoj plod, a ona ne. Za svaki se zna, zašto je tu, a za nju se ne zna. Svaka vrijedi nešto i daje nešto, a ona ništa.“²⁶

„Izbor 3. lica pripovjedača u iznošenju misli o sebi, podcrtava autorovu nakanu da ostvari protagonistkinju koja sebe počinje doživljavati kao objekt, isključivo kroz aspekt svoga neplodnoga, izdajničkog tijela.“²⁷, navodi Kornelija Kuvač-Levačić u članku „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“.

Vrhunac radnje započinje kada Maša slučajno naiđe na Stanu i Uroša u strastvenom zagrljaju. Slijedi stanje šoka, poput onog Jecinog u *Dva bijela hljeba*, u kojem izbezumljena srlja i pada brdom ne obraćajući pažnju na ništa oko sebe. Begović vjerno opisuje mentalno stanje čistog beznađa i poraza, dajući nam još jedan uvid u Mašin izmučeni unutarnji svijet:

„U glavi joj je šumilo i vrelo, kao da su joj misli podivljale. Najprje je htjela, da se baci u vodu, ali nije nalazila puta do potočine.

Onda je odlučila, da se popne nad onu klisurinu nad crkvom i da se ozgor strmoglavi u ponor.

I trčala je, trčala uzbrdice, znojna i prašna, bez daha i bez svijesti. Tamo gore bijelila se crkvice, a nad njom stršio klis...

Odande bi se imale pobacati sve žene, koje ne mogu da postanu matere---

²⁵Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 237

²⁶ Isto, str. 238.

²⁷Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018., str. 757.

Zašto, zašto ona ne može da bude majkom? Tko je otrovao njenu utrobu, pa u njoj ne će da se začne plod?

I palila je nutrina kao da se koprivom hranila. To nije moguće podnijeti! Pakao je u njoj, zmija je u njoj, srda, bijes...

Bacit će ožeg u vatru, netom dođe kući, usijat će ga i užeci njime svoju utrobu, živim gvožđem ispaliti neplodnost i gubu...²⁸

Zaokupljena očajničkim mislima, najednom se stvorila ispred kuće i ugledala Stanino dijete. Kao čitatelje, autor nas je pripremio na tragičan završetak nagovještavajući Mašino samoubojstvo, no još više šokira kulminacijom u završnim rečenicama novele. Rastresena, Maša uzima dijete i ljubi ga dok u njegovim očima vidi Stanine, pa se prisjeća maločas viđene scene s Urošem i njom.

„Kroz stisnute usnice govorila je:

-Eh, da je moje!

Očaj je trgao njenom dušom mahnitom snagom. Ona pritišće svoja zasopljena, otrovna usta na djetinje usnice i grčevitim ga prstima stiskaše oko vrata. Mali je već zavijao očima i počeo da modri. A ona sve jače i jače, sve bjesnije i bjesnije, dok ga nije u divljem cjelovu udavila.²⁹

Begović majstorski opisuje potpuno pomračenje uma i sve zaokružuje posljednjom rečenicom koja prikazuje uhićenu Mašu:

„Tupim pogledom u očima, bolnim podsmijehom oko usnica, koračala je ona i popijevala nekakvu turobnu pjesmu, tako turobnu da nisi znao jel' pjeva il nariče.“³⁰

Budući da je nejasno koliki vremenski period zauzima afera Stane i Uroša, možemo postaviti i pitanje kako ona nije rezultirala Staninom drugom trudnoćom. Jedini „dokaz“ Mašine neplodnosti je njezina nemogućnost da zatrudni s Urošem, stoga nije sasvim jasno čija je točno od njihovih reproduktivnih sposobnosti upitna. Na način što mušku stranu uopće niti ne dovodi u pitanje, autor pojačava ideju ustaljene drugotnosti žena u ovakvom društvu.

²⁸ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 239.

²⁹ Isto, str. 240.

³⁰ Isto, str. 240.

Kao i u *Dva bijela hljeba*, i ovdje se manifestira dvojaka tragedija koja nas uči da patrijarhalni mentalitet ne uništava samo ženske živote. Iz motiva tragično stradale djece vidimo kako se svojim patrijarhatom isti taj patrijarhalni kolektiv okreće protiv samoga sebe.³¹

5.2. Posljednji posjet

U ovoj noveli podijeljenoj na dva dijela sudjeluju tri bezimena lika, no u dijelovima su uvijek prisutni: On i Ona. On joj je u prvom dijelu bivši ljubavnik, a u drugom, drugi On joj je sadašnji muž. Za razliku od prethodno obrađenih novela bogatih monolozima, u ovoj se radnja prepričava kroz dijaloge, ali se kroz njih istovremeno prepričava i unutarnji svijet likova kroz njihove intimne ispovijesti koje razmjenjuju. Pripovjedač se tek tu i tamo javlja, da opiše izgled likova i prostora u kojem su te da oslika atmosferu, i to na način da uzima pojedine zvukove iz okruženja i opisuje ih kao da opisuje glazbu, podsjećajući nas pomalo na *Kvartet*:

„Dijalog se razvijao skoro u šapatu, bez modulacije i naglaska, kratkim tempom, kao pri kakvoj istrazi, i bez topline. Samo pri posljednjoj frazi zadržtao je u nekom uzbuđenju njen glas, koji je prije posljednje riječi napravio koronu.“³²

„A u neodređenoj daljini čuje se zvonko struganje pilane: metal zahuji čitavu skalu tonova, a onda ječi.“³³

U prvom dijelu novele Ona posjećuje svog bivšeg ljubavnika nakon dvije godine bez kontakta, prouzrokovanu njenom udajom za drugog čovjeka. Atmosfera je napeta, nabijena snažnim emocijama i isto tako snažnom suzdržavanju da ne padnu jedno drugom u zagrljaj. Štoviše, On se udaljava od nje i govori joj da više ne dolazi te da ovo bude prvi i posljednji posjet. Sa sigurne udaljenosti priopćava joj da ju još uvijek voli, i da upravo zbog toga ne želi od nje raditi preljubnicu:

„Al ja sam te preveć ljubio, a da te primim ovdje kao ljubovcu. Ja te još uvijek ljubim i ne ću da postaneš ono, što nikad nisam htio da mi budeš. Ne ću da ubiješ u meni ljubav za te. Ne ću, da iz moje vječne gladi postane podla sitost. Ne ću da odeš odavde brakolomka i nedostojnica, koja bi iščezla iz mene kao mnoge, koje je slučaj ili

³¹ Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrcatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018., str. 756.

³² Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 253-254.

³³ Isto, str. 258-259.

lakoumnost dovela na moju stazu. Za to te ovdje ne zadržajem – za to te molim, da odeš odavle i da se više nikad ne vratiš. Ja ne znam, bi li drugi put imao snage, da ti to isto rečem. Ne znam, bi li još jednom mogao zadržati ovu prekomjernu žeđ za tobom, koja gori na mojim usnama.“³⁴

Ovim posljednjim rečenicama pokazuje da se bori sam sa sobom, a ne, kako je ona poslije mužu prenijela, da je prema njoj bio hladan i poslovan. Zašto je to tako prepričala, je li zaista tako doživjela ili je skrivala istinu od muža, ostaje nam nejasno. Nejasan ostaje i razlog njezina prekida s bivšim ljubavnikom i udaja. Tek se spominje kako je do bilo prisilno, kako su je neki „oni“ na to natjerali. Na temelju ovoga možemo zaključiti da se radi o ugovorenom braku. Autor kroz cijelu novelu ne daje nikakve informacije o okolnostima, već nas samo uvodi u sadašnji trenutak, koji za fokus ima bol dvoje razdvojenih ljubavnika, kao i motiv neuzvrćene ljubavi.

U drugom dijelu Ona sve iskreno priznaje mužu, pa tako i detalj o strastvenom poljupcu na kraju posjeta. Opisuje kako ju je neka čudna sila obuzela i odvela ka bivšem ljubavniku, kojoj se nije mogla oduprijeti. Još jednom vidimo taj trenutak obuzetosti nagonom i potpunim neobaziranjem na okolnosti i posljedice, kao što smo čitali i u ostalim obrađenim novelama:

„Nisam više mislila ni na majku ni na sestre. Samo je on zaokupio moje osjećaje. Satovi u kupeu bili su beskonačno dugi. Pitala sam se neprestano, hoću li ga naći. (...) Kad je vlak stigao u grad, pošla sam ravno k njemu. Kao slijepa, kao luda prolazila sam ulicama ne obazirajući se ni na što. K njemu! – K njemu! – Nek me ponovo uzme u svoje ruke kao nekada!“³⁵

odbija njezinu ponudu jer ne želi od nje učiniti nevjernicu i brakolomku, a ona mu

istovremeno govori kako više voli nego ne voli svoga supruga, ali da ju je nešto natjeralo da ode njemu.

Kao čitatelji sada predviđamo vrhunac radnje u obliku konflikta između supružnika, no autor nas opet iznenađuje neočekivanim završetkom novele. Muž je na ova njezina priznanja reagirao potpuno mirno, poput sveca, pun razumijevanja, empatije i ljubavi.

³⁴ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 257.

³⁵ Isto, str. 259.

„On se približi k njoj. Miran, preobražen, čovječan. Svetačkim izrazom dobrote gledaše u ono zgrčeno stvorenje, što je jecalo. Znao je, da je to bila posljednja kušnja. Znao je, da on tu nije ni muž ni sudac, nego ljekar, ispovjednik.“³⁶

Ipak, hiperbolizirana smirenost i prihvaćanje muža, kao i trenutci napetosti prije njegovih milostivih radnji, ostavljaju nam prostora za pitanja pristaje li on upravo na sve samo kako bi zadržao mir među njima, i nju kraj sebe.

„I rekla sam: - Poljubi me u srce. On se prignuo i poljubio me usred golih prsiju.

Na te riječi stisnuše se njegova usta. Lijeva se obrva ponovo diže i zgrči, a kratak trzaj prođe kroz njegove ruke. Al malo zatim opet se razmekša njegov izraz, tih posmijeh preleti nad usnama. I reče:

- Ubogo srce! I zaslužilo je!

U njegovu glasu bilo je neizmjereno svjetla i dobrote kao u mlazu onoga sunca, što se kroz prozore prosipalo u sobu.“³⁷

6. *Umjetnikovi zapisci*

Treća zbirka novela objavljena je u Zagrebu 1943. u izdanju Male knjižnice Biblioteke lijepe knjige, naknada BE-L-KA, uz predgovor Zlatka Milkovića. Sadrži tri novele: *Umjetnikovi zapisci*, *Sjeverova kći* i *Veseli Janko*.

6.1. *Umjetnikovi zapisci*

Prva novela u istoimenoj zbirci objavljujivana je isprva u časopisima, pod pseudonimom Xeres de la Maraja, posvećena Ksaveru Šandoru Gjalskom.

U njoj se problematizira umjetnikov odnos sa samom umjetnošću, kao i vlastitim izričajem te ekstremni perfekcionizam koji glavnom junaku zadaje mnoge probleme. Neimenovani

³⁶ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 261.

³⁷ Isto, str. 262.

umjetnik, u čije psihološke procese dobivamo uvid, uživa u raznim granama umjetnosti, od književnosti, preko kiparstva, do glazbe. O svakoj od tih ima vidu neizmjernu vrijednost i ljepotu te polemizira koja je „najsavršenija“, ili najuzvišenija:

„Poezija kao da je najsavršenija umjetnost. Najbliža je misli ljudskoj: njoj ne smeta ni dlijeto ni kist. Koliko mi je puta olakšala duševno čeznuće. Pravi melem!“³⁸

„Glazba je najuzvišenija umjetnost i najpotrebitija čovjeku u boli; u radosti ona obujmi naš duh kao besmrtni zagrljaj božanstva, nudeć vječne naslade bolesnome čedu sudbine.

Ima časova u životu, kad ćeš ostati hladan pred svakom vanjskom pojavom, kada te neće nikakva druga umjetnost ni najmanje ganuti ni ushititi, kad ni bol ni radost ne mogu da te trgnu iz tog društvenog položaja – samo glazba, kao zraka samog sunca što razgoni jutarnju maglu u prodolju, tjera sve od tebe i zaokupi svaki tvoj osjećaj.“³⁹

No ipak, on svoj život posvećuje izradi reljefa, u kojoj je od mladih dana pokazao izuzetan talent. I još od prvog dijela javlja se u njemu nesigurnost, nesavršenost, nezadovoljstvo vlastitom tvorevinom koje se neće otarasiti za čitava života. Dok će ljudi za njegova djela nuditi velik novac i iskreno im se diviti, on će, što ih više bude gledao, nalaziti detalje kojima nije zadovoljan i činit će mu se da uvijek nešto fali, da nije onako kako je on zamislio u prvotnoj svojoj ideji. S prvim djelom, reljefom koji prikazuje borbu pijetlova, ovo će rezultirati povlačenjem s izložbe i uništavanjem reljefa. Nakon toga skoro godinu dana nedostaje mu inspiracije, što se prekida odlaskom na operu Čarobna frula, koja ga je inspirirala za sljedeći reljef puhačkog kvarteta na kojem je radio nekoliko mjeseci. Unatoč osvajanju prve nagrade na izložbi i brojnim pohvalama, umjetnik se fokusira na jedine dvije negativne kritike, od kojih je jedna bila i opaska o anatomskoj izvedbi te ponovno izražava nezadovoljstvo gotovim proizvodom:

„Al druga stvar, koja mi je ogorčila radost bijaše ta, što „Kvartet“ apsolutno nije mogao da bude onakav, kako ga prvobitno sadjelah u mojoj duši. I da me je iko pitao, što je na njemu nesavršena – rekao bih: „nesavršeno mu je to, što ga u kipu sasma

³⁸Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naklada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 468.

³⁹ Isto, str. 478.

drugačije vidim, nego li sam ga vidio u umjetničkoj misli: onda je to bila umjetnina, sada je prosti reljef.“⁴⁰

Potpuna posvećenost svojem pozivu očituje se u tome da u narednom periodu više puta pohodi anatomske zavode i proučava svaki mišić i živac tijela, te u potpunosti savladava razumijevanje ljudske anatomije. Osamio se u kućici u šumi, odakle je povremeno izlazio da gol jaše konje i izaziva zgražanje slučajnih prolaznika. Motiv golog konjanika i divljeg konja predočio je i u svoj sljedeći kip, na kojem je radio čitave dvije godine. Ispočetak se istinski divio svojem djelu, i pohlepno ga čuvao samo za sebe, daleko od izložbi, u svom ateljeu. No, s vremenom ponovno počinje na djelu primjećivati da ipak nije baš onakav, kakvog ga je on u glavi zamislio. Spopada ga neizmjereno nezadovoljstvo i očajanje, te počinje neprestano raditi na novom kipu, što rezultira pogoršanjem zdravlja i intervencijom sluga. Oni su kontaktirali njegove prijatelje, koji ga „oteše“⁴¹ poslu i „oglobe“, odnosno otmu kip konjanika i odvedu ga u Pariz na izložbu.⁴² Ponovno osvaja prvu nagradu te mu mnogi pišu i pozivaju ga u pariška društva umjetnika, no on se ipak nastanjuje u Bolonji, gdje upoznaje groficu Ch. i njezinu ljupku kćerku Giorgina, koja ga nadahnjuje svojim sviranjem glasovira. Ubrzo izradi i njezin portret te se zaljube i vjenčaju. Na početku romanse čini nam se da je mukama našeg umjetnika napokon došao kraj.

„Gotovo cijelo vrijeme zaruka nisam ni pomislio na rad. U slatkom čavrljanju, u glazbi ili čitanju provodili smo dane ja i Giorgina.“⁴³

Nakon vjenčanja i prve faze zajedničkog života, umjetnik je po prvi puta bio istinski zadovoljan svojim životom, tim više što je Giorgina razumjela njegovu umjetničku ćud i poticala ga na rad, te onako budno pratila proces izrade kipa kao i on sam, pružajući mu potrebnu podršku i osjećaj sigurnosti, kao i vječnu inspiraciju kako kroz svoju duševnu ljepotu, tako i kroz glazbu, puneći ga energijom. No, ubrzo ih je oboje iscrpio njegov mukotrpan rad i fiksacija nedostižnim perfekcionizmom.

„I Giorgina se je patila. Njezin život bijaše nalik na život ropkinje. Neopisivim čeznućem gledaše ona kako malo po malo izlazi iz kamena kip – i taj je rad nju trošio.“⁴⁴

⁴⁰ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naklada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 472.

⁴¹ Isto, str. 476.

⁴² Isto

⁴³ Isto, str. 480.

Do vrhunca dolazi kada Giorgina pristaje biti modelom za davno nedovršeni kip. Opsjednuti ciljem, mjesecima su svakog dana radili bez stanke. Umjetnost ih je poput kakve otrovne sile oboje uzela, i Giorgina se ubrzo razboljeva, a nakon par tjedana i umire.

„Ni ne opažah, što se od Giorgine događa. Ona je venula malo pomalo. U svom zanosu zaboravih, da i može opstojati nešto, čemu je ime: bolest.

Ona mi nikad ne reče ni riječi. Dolazila je svako jutro na svoje mjesto – u mojim očima jednako lijepa.

Tko bi i opazio da vene tijelo – ta klesah dušu!“⁴⁵

Novela završava priopćenjem umjetnika kako svoj zadnji kip nije nikada dovršio, i od tuge za pokojnom ženom izgubio umjetničku sposobnost i postao i sam poput kamena. Ipak, u posljednjim rečenicama opet ponavlja kako se njegova, u duši savršena djela, nikada nisu uspjela realizirati točno onako kako je prvotno zamislio.

Svojom idejom i poukom ovo je novela o zamkama ljudske psihe koja je sposobna da nam zagorča život prepustimo li se nesigurnostima i vječnoj težnji ka nedostižnom savršenstvu. Umjetnik je čitav život bio žrtva takvih misli, a jedini period u kojem je istinski bio sretan, bio je dok nije radio i posvetio se svojoj ženi. Na kraju tragično i nju uvodi u svoj beskrajni začarani krug svojevrstne ovisnosti i nezdrave fiksacije, što rezultira time da on gubi sve, i nju, ali i umjetničku sposobnost.

Postupak pripovjedača u prvom licu stvara nam ugođaj intimne ispovijesti, ali i mjestimično poistovjećivanje pisca s likom, jer iznijete su mnoge teorije kojih se i sam Begović pridržavao, kao one o modernističkom poimanju umjetnosti, kojima je čitavo djelo prožeto.

Pozornost valja skrenuti i na dio u kojem se tematizira korištenje erotskih motiva u umjetnosti, posebice književnosti, za što je Begović za života bio prozivan:

„Možda je oskrvnuće u očima nekih, ovo što pišem; ali ja ću nju i u mramor udjelati. To ne smije i ne može da bude grijeh. (...)

⁴⁴ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002, str. 483.

⁴⁵ Isto, str. 485.

Umjetnost ne poznaje nemoralnosti – nemoralan je samo onaj, kome razigrana mašta budi zle osjećaje.

Ljepota je uzvišeno čedo Božje. Njezino djelovanje prelazi granice dobra i zla. Ona je najprvi užitak ljudskome duhu i prenosi ga u krajeve bezgraničnog uživanja, koje odbija da bude svako bestijalno nagnuće i svaki interes. S njom se ne barata kao trgovačkom robom.⁴⁶

6.2. *Veseli Janko*

Veseli Janko još je jedna novela u prvom licu jednine, iz perspektive gospodina koji Janka uzima za slugu. Osebjuni Janko opisan je kao iznimno vrijedan i savjestan sluga, diskretan i nenametljiv, s vještinom „šestog čula“ za želje i potrebe svog gospodara. A pri tome je i svaku najmanju zadaću obavljao s takvom pozornošću i pozitivnom energijom, svojom veselom i pomalo smiješnom pojavom često je kod gospodina mamio osmijeh na lice. Starim „računima“, odnosno ljudima kojima je gospodar dugovao, Janko nije otvarao. „gnjavatore“ koji su satima ostajali u gostima, lako je tjerao izmišljajući tobožnje sjednice, „stare ljubavi“ gospodareve lagao kako je sam na putu, a one „nove“ dočekivao spremno i s pripremljenim stolom najfinijih jela i pića. Tada bi se i on izgubio iz kuće, kako bi ljubavnicima dao što više privatnosti, a gdje je tada odlazio, gospodar nije znao.

Kada je potom počeo rat, Janko je već bio prošao vojnu obuku, stoga je morao na bojište. A i taj je zadatak prihvatio kao i sve do sada u životu, s istinskim entuzijazmom:

„On je preklani odslužio svoje godine u topništvu i sad je eto došla hora, da se iskaže i proslavi. Žao mu je bilo mene, al bio je kao malo dijete, sav se pomamio od veselja, kad je čuo da će u rat. Ono malo dana što je još bio kod mene nije o drugom govorio nego o topovima i Rusima i Kozacima, o Beogradu i Petrogradu – a Bog bi znao o čemu sve – a ni zašto se više nije brinuo. Poludio od radosti!“⁴⁷

Iako je od silnog uzbuđenja zapustio svoj služavnički posao, gospodar mu to nije uzeo za zlo te mu obećao da će ga uzeti k sebi kada se vrati iz rata. Na Janka se, jednostavno, nije mogao ljutiti, on je čak i svoj nemar prostodušno priznao i za njega se ispričao, te obećao iskupiti. Zadnju večer poželio je provesti sa svojim društvom, istim onim s kojim je provodio vrijeme

⁴⁶ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002., str. 481.

⁴⁷ Isto, str. 506.

izbijanja iz kuće za posjeta gospodarevih djevojaka. Ovaj mu predloži da druženje organizira u kući, na što Janko nakon nagovaranja, i dalje nevoljko pristane.

Jankovo društvo činile su četiri vrlo različite dame, od kojih je svakoj Janko osjećao neku vrstu duga i obveze. Prva je bila njegova tetka Mariška koja je bila neposredno odgovorna za upoznavanje Janka s gospodarom. Naime, ona ga je nagovorila da potraži službu u gradu i u tom mu procesu pomagala. Druga je Jankova kuma Roza, čiji ga je zaručnik zadužio da ju, kao njegov dobar prijatelj, „drži na oku“ dok se ne vrati iz drugog grada. Treća dama bila je Berta, majka Jankova djeteta i prilično ružna žena, za koju Janko iskreno i pred njom govori da je smatra greškom i plodom noći, te da ona čeka da je oženi iako zna da je pod danjim svjetlom ne bi ni poljubio. Četvrta je mlada Matilda, kojoj Janko obećava brak nakon povratka iz rata. Atmosferu među neobičnom družinom poprilično je ispunjavala Bertina očigledna ljubomora, koju je Janko potpaljivao provocirajući ju. Ubrzo je situacija eskalirala i Berta je napala Matildu, te ih je Janko sve izbacio na ulicu uz riječi:

„– A sad marš kući! U vaše kuhinje. lonci neoprani!“⁴⁸

Na ulici su se žene još sve međusobno posvađale oko toga koju će od njih Janko pratiti kući.

S bojišta je pisao svom gospodaru, u uobičajenom veselom tonu prepričavajući ratne događaje od kakvih obično vojnici zadobivaju psihičke traume. No, ne i Janko. Njemu je život bio vječna igra, a on sam sebi glavni junak.

Ubrzo biva ranjen i završava u bolnici. Na samrti, u posjet mu dolazi gospodar, gdje ga nalazi u bolničkom krevetu, a kraj njega Berta i sin. Janko mu priopćava da iščekuju svećenika da ih vjenča:

„– A što ću, imam dijete s njom! Da ne moram umrijeti, ne bih je, bogme, ženio!

I nasmije se – a u tom smiješku zadrhta lak izraz dobroćudne zlobe.“⁴⁹

Ubrzo nakon vjenčanja Janko je umro onako kako je i živio – sa smiješkom na usnama.

I u ovoj noveli prikazuje nam Begović svog tipičnoga glavnog lika – niti junaka, niti antijunaka, već čovjeka od krvi i mesa sa svim njegovim dobrim i lošim osobinama. Je li Janko zaista bio dobar čovjek, kakvim se držao i kakve je simpatije od svih kojima je bio

⁴⁸ Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002, str. 512.

⁴⁹Isto, str. 513.

okružen dobivao, diskutabilno je. On u stvari i nema pravih prijatelja, druguje sa ženama prema kojima osjeća obvezu i o kojima, sudeći prema tome da ih naziva „loncima neopranima“, nema visoko mišljenje. Majku svoga jedinog sina tretira najgore od svih, ali sve mu to biva oprošteno jer ona i nema nikakva izbora, a pripovjedač u prvom licu gospodara sigurno neće takav pristup negativno komentirati, budući da i od njega vidimo degradirajući pogled na žene. Još jednom je iskazana patrijarhalna sredina, ovaj put preko sporednog lika Berte, a ustaljenost takve tradicije još se više pojačava odabirom pripovjedača istomišljenika.

7. Zaključak

Nakon čitanja i analize izabranih novela možemo zaključiti kako je Milan Begović i u novelističkom dijelu svoga opusa vjeran modernističkoj poetici. To najviše do izražaja dolazi u već spomenutim naglascima na psihološku motiviranost i esteticizam, kao i u prikazu onih likova oko kojih se radnja odvija – žena.

U skladu s modernističkom tematikom, Begović je odbacio realističku tradiciju oblikovanja ženskih likova prikazujući njihove frustracije i strahove te ih doveo u subjektivnu poziciju.

Kod Begovića je naglasak stavljen na unutrašnju strukturu ženskih ličnosti, a društveno-povijesni okvir unutar ustaljenog patrijarhalnog sistema prošlog stoljeća.

Žena je kod Begovića žrtva tradicionalne sredine i njezinih ustaljenih vrijednosti, to vidimo u svim obrađenim novelama, kao i u lirskom romanu *Dunja u kovčegu*.

U *Kvartetu*, *Umjetnikovim zapiscima* i *Posljednjem posjetu* žene su žrtve brakova u kojima se nalaze, u *Dva bijela hljeba* i *Nerorkinji* su objekti čija se vrijednost svodi na majčinske sposobnosti, dok je u *Veselom Janku* žena žrtva čija se vrijednost svodi na fizičke attribute, odnosno nedostatke istih.

Dok smo u 19. stoljeću imali tipske karaktere ženskih likova (kućni anđeo/ žena svetica, *famme fatale*, *famme fragile* i žena na putu prema emancipaciji), u Begovićevoj se poetici ovi modeli isprepleću. Ženski likovi, poput pravih ljudi, posjeduju kombinaciju elemenata ovih tipskih karaktera, čime postaju više od pukog fiktivnog lika koji obnaša svoju funkciju unutar djela.

Ti se elementi isprepleću u gradaciji emocija i oblikovanju ženskoga lika. Tako se na kroz ove novele različitih tematika, s pozadinskom pričom o ljubavi, žudnji, braku i seksualnosti, socijalnim prilikama i neprilikama i životnim scenarijima, dubinski analizira psihologija žene.

Iz pojedinih novela možemo iščitati i poneke autobiografske elemente, što je već spomenuto u poglavlju o noveli *Umjetnikovi zapisci*, a nalazimo i u *Dva bijela hljeba*. Novela je tematski vezana za autorov rodni ruralni vrlički kraj, kao i Split u kojemu je boravio. Lako je napravio dijalektalnu podjelu među likovima i na taj način pojačao kontrast.

Begoviće novele pune su emotivnoga naboja, sentimentalnosti, poetike, ali i dramskih elemenata. Kako je i sam za sebe rekao u svojoj autobiografiji da je rođeni dramatičar, novele su mu, kao i romani, konstruirani poput drame, s naglašenim „dramskim“ sukobom i katarzičnim završetkom, dok opisuje okruženja poput scene u kazalištu.

Begovićeви glavni junaci stalno su vođeni svojim nagonima, pod čijim utjecajima čine nemoralna djela, a nerijetko i sebične radnje i tragične zločine, no opisani su na takav način, da se ostavlja mjesta za polemiziranje o njihovim postupcima. Suprotno od crno-bijele tehnike 19. stoljeća, opisani su u bojama i slojevima te ih se ne može okarakterizirati kao dobre ili zle. Dobar uvid u utjecaje okoline, kao i u intimne psihološke procese likova, približava ih čitatelju te u njemu izaziva suosjećanje.

8. Literatura

a) Primarna literatura:

1. Milan Begović, *Sabrana djela, Novele*, Naknada Ljevak, HAZU, Zagreb, 2002.

b) Sekundarna literatura:

1. Antun Barac, *Begovićeva „Giga Barićeva“*, *Savremenik* br. 2, Zagreb, 1940.

2. Milan Begović, *Kupidon s kravatom*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.

3. Milan Begović, *Pjesme, Proza*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

4. Kornelija Kuvač-Levačić, „Majčinstvo i identitet(i) modernih ženskih likova hrvatske književnosti (s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća“ u *Zbornik radova šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa*, 2018.

5. *Pet stoljeća hrvatske književnosti, Begović, Milan, Pjesme, Drame, Kritike i prikazi*, Matica hrvatska, Zora, Zagreb 1964.

6. Cvijeta Pavlović, „Intermedijalnost od Aleksandra Flakera do Viktora Žmegača, Glazbala Begovićeve knjige Boccardo“ u *Umjetnost riječi* br. 3-4, Zagreb, 2009.

7. *Pet stoljeća hrvatske književnosti, Milan Begović, Pjesme, Proza*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

8. Helena Sablić-Tomić, „Ženski likovi s prijelaza stoljeća u Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu“, Vol. 27 No. 1, 2001, str. 112.

9. Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti: Književnost moderne*, Knjiga 5, Libar, Mladost, Zagreb,.